

KS. TADEUSZ SYCZEWSKI

TAJEMNICA WCIELEŃ W PRAKTYKACH POBOŻNOŚCI LUDOWEJ

Drugi Sobór Watykański w konstytucji *Sacrosanctum Concilium* mówi o roli roku liturgicznego, zachęcając do jak najgłębszego rozważania jego treści z pomocą lokalnych tradycji i zwyczajów. Rok liturgiczny jest tak ukształtowany, że „z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa, począwszy od Wcielenia aż do Wniebowstąpienia, do dnia Zesłania Ducha Świętego oraz oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pańskiego” (KL 102). Zadaniem roku liturgicznego jest tak ukształtować pobożność wiernych, aby znajdowała ona odpowiedni pokarm w celebrowaniu tajemnic Odkupienia, zwłaszcza misterium paschalnego (por. KL 107). W roku kościelnym „obchód misterium paschalnego i jego rozwinięcie w ciągu dni, tygodni i całego roku stanowi istotę kultu chrześcijańskiego”¹ *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* (DPLL) przypomina, że relacja liturgii i pobożności ludowej winna zachowywać wyższość celebracji roku liturgicznego nad każdą inną formą i praktyką pobożności wiernych²

Ojciec święty Jan Paweł II w Przesłaniu do Sesji Plenarnej Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 21 września 2001 r. napisał, że „ludowa pobożność, wyrażająca się w różnorodności form, jeśli jest autentyczna, wypływa z wiary i z tej racji winna być należycie ceniona i rozwijana. Objawiając się w najbardziej autentycznych postaciach, pobożność

Ks. dr hab. TADEUSZ SYCZEWSKI – kierownik Katedry Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; adres do korespondencji: ul. Kościelna 10, 17-312 Drohiczyń; e-mail: tsyczewski@drohiczyn.opoka.org.pl

¹ Paweł VI. *Pismo apostolskie zatwierdzające ogólne normy roku liturgicznego i nowy ogólny kalendarz rzymski*. W: *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*. Poznań 1986 s. [64].

² Por. Kongregacja do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*. Tł. J. Sroka, red. S. Cichy. Poznań 2003 nr 94.

ludowa nie kwestionuje centralnej roli liturgii świętej, ale sprzyja rozwojowi wiary ludu, będąc jej naturalnym wyrazem, a także usposabia do celebracji świętych misterii³

Podjęty temat Tajemnicy Wcielenia w praktykach pobożności ludowej zostanie zrealizowany głównie na podstawie danych zebranych na terenie Polski wschodniej i zinterpretowany w świetle dokumentów Kościoła, zwłaszcza *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*. Ze względu na szeroki zakres tej problematyki ograniczymy się tylko do okresu Bożego Narodzenia.

I. TAJEMNICA WCIELEŃ W SYMBOLACH WIGILIJNYCH

W wierzeniach ludowych bożonarodzeniowe drzewko symbolizuje nowego Adama, którym stał się Mesjasz, przynoszący ludziom zbawienie. Choinkę nazywano „drzewem raju” Obrzęd ubierania choinki ma głęboki sens teologiczny. Ubiera się ją w dniu, w którym wspominamy prarodzców: Adama i Ewę. Przypomina ona prawdę o upadku i odkupieniu rodzaju ludzkiego. Mesjasz uznany za człowieka uniżył samego siebie, był posłuszny aż do śmierci krzyżowej (por. Flp 2, 7-8). Wydarzenia tego dnia miały jeden cel: ukazać światu, jak Bóg przywraca człowiekowi drogę do drzewa życia, którą ten utracił przez nieposłuszeństwo Bogu⁴ W pobożności ludowej światło i blask choinki oznaczają „Dzieciątka Jezus – Zbawiciela – Światłość Świata przychodzące na ziemię, a ozdoby choinkowe dary, jakie On ze sobą przynosi”⁵ Drzewko świąteczne w wierzeniach ludzi „przypomina o Jezusie przychodzącym do ludzi i oznacza wierność Boga wobec ludzi”⁶ To Syn Boży jest prawdziwym drzewem życia, wywodzącym się z rodzaju ludzkiego, narodzonym ze świętej gleby, którą jest Matka Boża, drzewem pełnym nadziei, dobrych owoców, zawsze zielonym i pachnącym⁷ Przychodzący Zbawiciel szczególnie utożsamia się z ludźmi biednymi i przynosi konkretne dary wszystkim bez wyjątku. Z tego względu pod drzewem tym

³ Jan Paweł II. *Przesłanie Ojca Świętego do Sesji Plenarnej Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 21 września 2001*. „Anamnesis” 8:2002 nr 29 s. 9.

⁴ Por. J. Wysocki. *Rytuał rodzinny*. Olsztyn 1989 s. 44.

⁵ T. Syczewski. *Zwyczaj, obrzędy i wierzenia okresu Adventu i Bożego Narodzenia w regionie nadbużańskim*. Drohiczyn 2002 s. 181.

⁶ Por. tamże.

⁷ Por. DPLL 109.

nie może brakować darów materialnych dla potrzebujących, biednych, samotnych, bezrobotnych⁸

Tajemnica Wcielenia Syna Bożego jest bardzo widoczna w obrzędzie dzielenia się opłatkiem. Jest to kulminacyjna chwila wieczerzy wigilijnej. Oznacza bycie razem, wspólnotę. Zasiadanie do stołu wymaga przebaczenia, darowania wszelkich win. Ten opłatek wigilijny dla chrześcijan jest nawiązaniem do konieczności posilania się chlebem eucharystycznym, który daje życie wieczne, a tym chlebem stanie się dla każdego człowieka przychodzący Mesjasz⁹

Jednym z najpiękniejszych zwyczajów i symboli tego okresu przypominających Tajemnicę Wcielenia jest żłóbek, który na ogół utożsamia się z szopką. Grota betlejemka, miejsce narodzenia się Mesjasza, była już od początku czczona przez chrześcijan. Rozwój „żywych żłóbków” i zapoczątkowanie żłóbków domowych daje dobrą okazję do wspólnotowej modlitwy całej rodziny, aktów uwielbienia, wspólnego śpiewania kolęd¹⁰ Przy szopkach wystawiane są jasełka. Treścią ich są sceny związane z narodzeniem Syna Bożego: pokłon pasterzy, śmierć Heroda¹¹ Do stałych elementów jasełek należą trzy sceny: „Pasterze”, „Herod” i „Żłóbek” zgodnie z przekazami biblijnymi (por. Mt 1, 18-25; 2, 1-18; Łk 2, 1-20). Często jasełka wychodzą także poza przekazy ewangeliczne i zawierają wiele elementów zaczerpniętych z literatury apokryficznej (np. motyw wołu i osła), ze staropolskich pastorałek dramatycznych, czyli z tzw. Dialogów na Boże Narodzenie, a także z ludowej tradycji kolędniczej¹²

W adoracjach Bożego Dzieciątka w żłóbkach znajdują się monologi opowiadające o Tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, przychodzącego na Ziemię po to, aby dać wszystkim ludziom nadzieję:

Ponad naszą ziemię wzeszła gwiazda złota
i do wszystkich ludzi radośnie migota;
Chodźcie do Jezusa, bo On na nas czeka.
Kto Go raz ukochał, dłużej nie odwleka.
Chodźcie do Jezusa – niedaleka droga,

⁸ Por. tamże.

⁹ Por. J. Kopeć. *Polska obrzędowość rodzinna w roku kościelnym*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29:1982 z. 6 s. 118.

¹⁰ Por. DPLL 109.

¹¹ Por. X.H.P. *Jasełka*. W: *Podręczna Encyklopedia kościelna*. T. XIX-XX. Red. Z. Chelmiecki. Warszawa 1904-1916 s. 1.

¹² Por. J. Bartmiński. *Jasełka*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 7. Lublin 1997 kol. 1060.

wszak w każdym kościele znajdziesz dziecię – Boga!¹³

Dzięki przyjściu Chrystusa Pana na Ziemię w świat wkroczyła już nowa siła, by wszystkiemu nadać nowy, głębszy sens. Tajemnica Wcielenia Syna Bożego wlewa w ludzkie życie głębszą nadzieję, daje poczucie bezpieczeństwa, chęć do życia:

To nie słyszysz? Wszak wyraźnie oni śpiewają,
 Że się dzisiaj Chrystus rodzi,
 Co świat z grzechu oswobodzi;
 Więc z wielkiej dla nas miłości,
 Oni tak pełni radości
 Wesele nam ogłaszają,
 Do szopy iść zachęcają,
 Przywitać Pana!¹⁴

Idźcie z tem, co macie,
 Gdzie dziecię złożone,
 W pieluszkach uwite,
 W żłobie położone.
 Oddajcie Mu pokłon boski,
 On osłodzi wasze troski,
 Gloria, Gloria in excelsis Deo!¹⁵

II. TAJEMNICA WCIELENIA W TRADYCJACH WIECZORU WIGILIJNEGO

W okresie Narodzenia Pańskiego Kościół świętuje tajemnicę objawienia się Jezusa Chrystusa światu, podkreślając Jego pełne pokory narodzenie się w Betlejem, następnie obwieszczone pasterzom jako tym, którzy stanowią początek nowego Izraela przyjmującego Mesjasza, i objawienie się Mędrcom ze Wschodu, jako pierwszym spośród pogan, którzy oddają cześć nowo narodzonemu, uwielbiając Go jako Mesjasza. Jeszcze pełniej zostanie to objawione nad Jordanem, gdzie Bóg ogłasza Jezusa swoim umiłowanym Synem¹⁶

Pobożność ludowa tego czasu jest szczególnie uwrażliwiona na wydarzenia z dzieciństwa Jezusa Chrystusa, w których ukazała się wielka Jego mi-

¹³ S y c z e w s k i. *Zwyczaje* s. 359.

¹⁴ Tamże s. 563.

¹⁵ Tamże s. 565.

¹⁶ Por. DPLL 106.

łość do ludzi, zwłaszcza biednych moralnie i materialnie. Syn Boży przyszedł bowiem na Ziemię, aby ubogacać swym ubóstwem (por. 2 Kor 8, 9)¹⁷

Pobożność ludowa tego okresu ukazuje znaczenie radości i mesjańskiego pokoju, którego oczekują wszyscy ludzie i wszystkie narody: aniołowie zwiastują pasterzom, że narodził się Zbawiciel świata, „Księżę Pokoju” (Iz 9, 5), i obwieszczają „na ziemi pokój ludziom, których Bóg umiłował” (Łk 2, 14). To przesłanie radości widoczne jest szczególnie w niektórych rodzajach podczas wspólnego śpiewania kolęd. Zwyczaj ten jest dobrą okazją do wytworzenia atmosfery bożonarodzeniowej, która niesie z sobą ciepło, miłość i pokój między domownikami. Polska tradycja, nie tylko religijna, ale także historyczna i narodowa, rodzinna i regionalna wyraża się w treści kolęd, pastorałek i zwyczaju wspólnego śpiewania w okresie Bożego Narodzenia. Jest to – jak zauważa ks. W Niewęgłowski – „cenny dar przychodzący z wczoraj, z dzisiaj. Dla wszystkich – dar pogodny, radosny, przyjazny”¹⁸ Liczne pastorałki i kolędy potwierdzają myśl, że wraz z przyjściem Chrystusa Pana na Ziemię nastanie powszechna życzliwość, pokój, dobrobyt i sprawiedliwość:

W tę cudowną noc, Narodził się Bóg...
Witać szczęście śpieszcie, ludzie,
Z wszystkich świata dróg!¹⁹

Kolęda „W dzień Bożego Narodzenia” zawiera myśl, że z przyjścia Mesjasza raduje się cały świat, dlatego wielbią Boga wszystkie stworzenia:

Chwała Bogu niech będzie!
W naszej prostej kolędzie!
Szczęśliwy jest cały świat!
Bo to dziecię: Bóg i Brat!²⁰

Wiele pastorałek podkreśla, że Mesjasza obdarza prawdziwym szczęściem cały świat:

Małeńki Jezus się budzi..
I uśmiech śle Matce swej!

¹⁷ Por. DPLL 108.

¹⁸ *Kolędy polskie*. Warszawa 2000 s. 5.

¹⁹ S y c z e w s k i. *Zwyczaje* s. 442.

²⁰ Tamże s. 449.

A przez Nią dla wszystkich ludzi.
Szczęście na Ziemi tej!²¹

Narodziny Jezusa Chrystusa przynoszą nastrój prostoty, ubóstwa, pokory i bezgranicznego zaufania Bogu:

Od śmierci, grzechu i mocy szatana,
Wybawi ludzkość miłosierdzie Pana.
Przyjdzie Mesyjasz, Syn Boga jedyny.
Odkupić winy²²

Tam, gdzie jest Pan Jezus, panuje radość, dobro, porządek, ład, powszechna sprawiedliwość, miłość; tam zaś, gdzie nie ma Syna Bożego, wszystko jest po staremu:

Ach serce moje bije z radości,
Kiedy pomyślę, że z wysokości
Bóg zniżył się ku nam,
Aby położył kres naszej nędzy!
Spieszyny czem prędzej!²³

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii podkreśla, że również we Mszy świętej celebrowanej o północy duże znaczenie mają takie elementy, jak: śpiew na początku Eucharystii o zwiastowaniu Narodzenia Pańskiego z *Martyrologium rzymskiego*, szczególny wymiar powinna mieć modlitwa wiernych. Ważną rolę odgrywa przyniesienie darów ofiarnych do ołtarza. Oprócz darów potrzebnych do Mszy świętej winny znaleźć się dary dla ubogich, potrzebujących i bezrobotnych. Chrystus przynosi dary wszystkim ludziom. Najcenniejszym darem, z jakim przychodzi Mesjasz na Ziemię, jest zbawienie człowieka²⁴

²¹ Tamże s. 443.

²² Tamże s. 562.

²³ Tamże s. 571.

²⁴ Por. DPLL 111.

III. TAJEMNICA WCIELEŃ W DNIACH CZASU POŚWIĄTECZNEGO

Uroczystość Bożego Narodzenia ma swoją oktawę. W niej celebryje się niektóre święta: św. Szczepana, św. Jana Apostoła i Ewangelisty oraz Świętych Młodzianków.

W dniu św. Szczepana odnawiano umowę o pracę ze służbą i pracownikami najemnymi na nowy rok. Zwyczaj ten miał bardzo głęboki sens moralny, uwydatniając m.in. społeczne znaczenie ludzi biednych, małych czy pogardzanych. Chrystus szczególnie kochał takich ludzi i stawał w ich obronie²⁵ Ta prawda uwydatniała się także w ludowych przysłowiach: „Na św. Szczepana, kto co roku odmienia pana, zła na nim sukmana”, „Na św. Szczepana każdy sobie pan”²⁶

Błogosławieństwo wina w dniu św. Jana Apostoła i Ewangelisty ma także charakter pobożności ludowej. Sens teologiczny tego zwyczaju oddaje najlepiej modlitwa błogosławieństwa: „Za wstawiennictwem świętego Jana, ucznia, którego Jezus miłował, umacniaj wśród nas wzajemną zgodę i bratnią miłość”²⁷

W Święto Świętych Młodzianków należy pamiętać o dzieciach nienarodzonych i zabijanych w majestacie prawa zezwalającego na aborcję. Pobożność ludowa tego dnia w wielu kościołach wprowadziła nabożeństwa kultyczne i różnorodne formy wyrażania ludzkiej miłości, konkretnej pomocy matkom oczekującym potomstwa, adopcji dzieci oraz materialnego wsparcia w ich wychowywaniu²⁸

IV TAJEMNICA WCIELEŃ W UROCZYSTOŚCIACH PAŃSKICH I ŚWIĘTACH MARYJNYCH

Obchody okresu Narodzenia Pańskiego przedłużają się w Święcie Świętej Rodziny – Jezusa, Maryi i Józefa, w Uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki, Objawieniu Pańskim oraz w Święcie Chrztu Pańskiego. W tych dniach jest wspaniała okazja do wspólnej modlitwy w rodzinach.

²⁵ Por. J. Salij. *Teologia ludowa Bożego Narodzenia*. „Znak” 24:1972 s. 1539.

²⁶ Syczewski. *Zwyczaje* s. 293.

²⁷ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. T. 1-2. Katowice 1994 – t. 2 s. 227.

²⁸ Por. DPLL 113.

W Święto Świętej Rodziny ważnym momentem mogłoby być odnowienie zawierzenia rodzin opiece Świętej Rodziny z Nazaretu i błogosławieństwo dzieci. Jest to także właściwy czas na odnowienie przyrzeczeń małżeńskich, jak również dobry moment do uroczystego złożenia przyrzeczeń przez narzeczonych, którzy zamierzają utworzyć nową rodzinę²⁹ Dlatego w tym „małym Kościele” powinno rozwijać się życie modlitwy, kształtować drogi do dialogu wiary. Różnorodność zwyczajów i obrzędów, które mają miejsce w codziennym życiu rodziny, wskazuje, że ta komórka społeczna przez swe tradycje pozostaje wspaniałym czynnikiem wychowawczym, wpływającym na dzieci i młodzież³⁰ Jan Paweł II w Orędziu na Placu św. Piotra powiedział:

Rodzino, Rodzino Święta – Rodzino, tak ściśle związana z tajemnicą, którą rozważamy w dniu Bożego Narodzenia – prowadź swoim przykładem wszystkie rodziny na całej ziemi. Naucz je wyrzekać się egoizmu, kłamstwa i bezwzględnej pogoni za własną korzyścią. Pomóż im pomnażać ogromne bogactwa serca i umysłu, które wzrastają, gdy Ty ożywasz je swoim tchnieniem³¹

Zakończenie roku jest okazją do refleksji nad tajemnicą czasu. Refleksja ta budzi w duszach ludzkich potrzebę przeproszenia Pana Boga za grzechy, za niewykorzystane łaski, którymi obdarzył człowieka Jezus Chrystus. Jest to także czas wdzięczności za otrzymane od Stwórcy dobro. W tym dniu w kościołach odbywają się nabożeństwa adoracyjne z wystawieniem Najświętszego Sakramentu oraz śpiew *Te Deum* jako wspólnotowy wyraz uwielbienia i dziękczynienia za wszelkie otrzymane od Stwórcy łaski. Godne polecenia i pielęgnowania są wigilie, które winny być przeżywane nie tylko jako odpowiedź na bezmyślną rozpustę ludzi na przełomie starego i nowego roku, ale przede wszystkim jako świadoma ofiara dla Zbawiciela na początku nadchodzącego roku³²

Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki stanowi dobrą okazję do wzajemnego spotkania się pobożności liturgicznej z ludową. Pierwsza celebrowane wydarzenie we właściwy dla siebie sposób, w drugiej zaś

²⁹ Por. K. Więsyk, K. Wojacek. *Urzeczywistnianie się Kościoła w małżeństwie i rodzinie*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. A. L. Szafranski. Lublin 1985 s. 201-239.

³⁰ Por. Kopeć. *Polska obrzędowość rodzinna* s. 109.

³¹ Jan Paweł II. *Święta Rodzino, prowadź i broń nas* (1994). W: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 2. Kraków 1998 s. 524.

³² Por. DPLL 114.

jest wiele wspaniałych elementów uwielbienia i wspólnej z Maryją radości z narodzin Zbawiciela, jak również głębszego przeżywania treści formuł modlitewnych. Nowy Rok pozostaje pod władzą Boga i świadomość ta odbija się także w treści składanych życzeń: „Życzy się błogosławieństwa Bożego we wszystkich poczynaniach, opieki Matki Bożej dla całej rodziny”; „Od niego do niego, daj nam Boże doczekać albo takiego, albo lepszego”³³

Tego dnia w sposób szczególny wierni modlą się o pokój. Myśl ta wyraża się także w treści życzeń noworocznych:

Nowy Roku, Nowy Roku,
Daj nam szczęście, pokój.
Daj nam szczęście, Nowy Roku,
Szczęście daj i pokój³⁴

Stolica Apostolska wzywa tego dnia do intensywniejszej modlitwy o pokój, o wychowanie do pokoju i docenienia tych wartości, które z niego wypływają, a przede wszystkim wolności, solidarności, braterstwa, godności ludzkiej, szacunku dla przyrody, prawa do pracy, świętości życia i ukrywania tego wszystkiego, co zakłóca ludzkie sumienie i zagraża pokojowi³⁵

Uroczystość Objawienia Pańskiego stanowi dalszy ciąg Uroczystości Narodzenia Pańskiego. Te dwie uroczystości mają ten sam temat. Objawienie Pańskie jest tajemnicą miłości Oblubieńca – Chrystusa do swej Oblubienicy – Kościoła³⁶ W związku z tą uroczystością wyrosły i rozwinęły się liczne bogate tradycje pobożności ludowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje zapowiedź Paschy i głównych świąt roku kościelnego. Uroczystość ta – jak podkreśla *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* – pomaga wiernym w odkrywaniu wzajemnego związku między Epifanią a Paschą Zbawiciela, a jednocześnie uświadamia tę prawdę, że wszystkie święta ukierunkowane są na uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego³⁷

Godzien podkreślenia w tę uroczystość jest także zwyczaj składania sobie darów. Wymiana darów ma swoje korzenie w opowiadaniu ewangelicznym o darach przyniesionych dla nowo narodzonego Dzieciątka przez Magów ze Wschodu (por. Mt 2, 11)³⁸

³³ S y c z e w s k i. *Zwyczaje* s. 266.

³⁴ Tamże.

³⁵ Por. DPLL 117.

³⁶ Por. Por. J. A. J u n g m a n n. *Der Gottesdienst der Kirche*. Innsbruck 1957 s. 231.

³⁷ Por. DPLL 118.

³⁸ Por. DPLL 118.

Ważnym zwyczajem praktykowanym tego dnia w tradycji ludowej jest błogosławieństwo domów, których drzwi oznacza się krzyżem Chrystusa, cyfrą nowego roku oraz tradycyjnymi inicjałami świętych Mędrców ze Wschodu (K+M+B). W tym geście zawarta jest prośba o błogosławieństwo Chrystusa dla całego domu i wszystkich mieszkańców.

W tę uroczystość zbiera się w kościołach ofiarę na cele misyjne czy też charytatywne³⁹ Pobożność ludowa tego dnia wiele uwagi poświęca wszelkim inicjatywom misyjnym. Szczególne zaś miejsce odgrywa tutaj inicjatywa Dzieła Dzieciństwa Misyjnego, ustanowionego przez Stolicę Apostolską⁴⁰

Z Objawieniem Pańskim ściśle związana jest także tajemnica Chrztu Chrystusa i Jego objawienie się w Kanie Galilejskiej. To święto zamyka okres Narodzenia Pańskiego. Jest inauguracją ziemskiego posłannictwa Zbawiciela (por. Mk 1, 9-11; Mt 3, 13-17; Łk 3, 21-22; J 1, 32-34). Jest to dzień, w którym szczególnie należy dziękować Panu Bogu za chrzest święty, podkreślić znaczenie chrzcielnicy i powracać do obrzędu niedzielnego pokropienia wodą święconą podczas każdej Mszy świętej z licznym udziałem wiernych⁴¹

Święto Ofiarowania Pańskiego jest bardzo bogate w treści ludowej pobożności. Wierni chętnie uczestniczą w procesji upamiętniającej pierwsze wejście Jezusa do świątyni jerozolimskiej i Jego spotkanie z Bogiem, a następnie z Symeonem i Anną. Wielką prawdę teologiczną zawiera błogosławieństwo świec, niesionych w procesji na cześć Chrystusa, który jest „światłością na oświecenie pogan” (Łk 2, 32)⁴² Pobożność ludowa wiernych przywiązuje wielką wagę do tej świecy pobłogosławionej 2 lutego. Świecę tę rozumiano jako „oddalającą Gromy Boże”⁴³ Płonącą gromnicę daje się człowiekowi umierającemu do ręki, aby Maryja wyprosiła dobrą śmierć i zaprowadziła jego duszę do nieba⁴⁴:

Gdy życie nasze dobiegnie końca,
Gdy Bóg ostatnie godziny policzy.
Niech nam zaświeci, jak promień słońca,
Światło gromnicy⁴⁵

³⁹ Por. DPLL 118.

⁴⁰ Por. DPLL 118.

⁴¹ Por. DPLL 119.

⁴² Por. DPLL 120.

⁴³ S y c z e w s k i. *Zwyczaje* s. 283.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże s. 457.

Pobożność ludowa tego święta podkreśla fakt opatrnościowego i tajemniczego poczęcia oraz narodzin nowego życia. Matki chrześcijańskie odkrywają istniejący związek poczęcia Maryi oraz wydania na świat Jej Syna, między macierzyństwem dziewicy a ich własnym macierzyństwem. Tego dnia przewidziane jest specjalne błogosławieństwo matki przed urodzeniem dziecka⁴⁶, jak i po jego urodzeniu⁴⁷

Maryjna tematyka tego święta wyrosła z zaakcentowania czynnej roli Maryi w ofiarowaniu Chrystusa Pana oraz zjednoczenia Matki z dziełem jej Syna (por. Łk 2, 22-39)⁴⁸

Święto Ofiarowania Pańskiego stało się dniem szczególnie poświęconym tym, którzy oddali się służbie Bogu i ludziom w różnych formach życia konsekrowanego⁴⁹

ZAKOŃCZENIE

Jan Paweł II w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* napisał, że „Wcielenie, uwieńczone tajemnicą paschalną i darem Ducha Świętego, jest pulsującym sercem czasu, jest tajemniczą godziną, w której Królestwo Boże przybliżyło się (por. Mk 1, 15), a nawet więcej – zapuściło korzenie w naszej historii niczym ziarno zasiane po to, aby stało się wielkim drzewem (por. Mk 4, 30-32)”⁵⁰ Tajemnica Wcielenia została bardzo mocno utrwalona w bogatych treściowo obrzędach o charakterze ludowym. Przede wszystkim pobożność ludowa tego okresu podkreśla prawdę, że nie można obchodzić Tajemnicy Narodzenia Syna Bożego inaczej, jak tylko w nastroju powagi, radosnej prostoty, w postawie solidarności z ludźmi biednymi i często pozostawionymi własnemu losowi czy nawet wprost zepchniętymi na margines społeczeństwa. Tajemnica Wcielenia – jak przypomina *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* – uwrażliwia na wartość ludzkiego życia, na jego godność od momentu poczęcia. Pobożność ludowa wyczula na to, że Tajemnica ta domaga się od chrześcijan podjęcia wysiłku, by stoczyć zwycięską

⁴⁶ *Obrzędy błogosławieństw* t. 1 nr 219-235.

⁴⁷ Tamże nr 236-257.

⁴⁸ Por. J. J. Kopeć. *Gromniczna Matka Boża*. W: Encyklopedia Katolicka. T. 6. Lublin 1993 kol. 185.

⁴⁹ Por. DPLL 122.

⁵⁰ Jan Paweł II. List Apostolski *Novo millennio ineunte* Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów, Duchowieństwa i Wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 nr 5.

walkę ze złem, które jest w człowieku, oraz życia w czujnym oczekiwaniu na powtórne przyjście Syna Bożego⁵¹

Teologia ludowa Bożego Narodzenia posługuje się zupełnie innym językiem niż język pojęciowy. Jest to język obrazowy, symboliczny, wizyjny. Język ten ma charakter wielowartościowy – te same obrzędy czy słowa mogą wypowiadać najgłębsze treści chrześcijańskie, ale też wyrażać mentalność zabobonna i pogańską. Teologia ludowa to próba przekazania tradycji obrzędowej nie językiem dyskursywnym, lecz za pomocą zachowań rytualnych, przedstawień, form muzyki, folkloru, pieśni i obrzędów, które zabezpieczają miejsce jednostki w grupie⁵²

Tajemnica Wcielenia w pobożności ludowej ukazuje, że człowiek zależny jest od Pana Boga. Pobożności ludowa jest wyrazem wiary, która skupia w sobie elementy kultury określonego środowiska oraz w sposób żywy i dość skuteczny pobudza wrażliwość uczestników. Pobożność ta nie kwestionuje centralnej roli liturgii świętej, ale w znacznej mierze sprzyja rozwojowi wiary ludu, a także usposabia do celebracji świętych misterii.

BIBLIOGRAFIA

- Kongregacja do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów: Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania. Tł. J. Sroka, red. S. Cichy. Poznań 2003.
- Paweł VI: Pismo apostolskie zatwierdzające ogólne normy roku liturgicznego i nowy ogólny kalendarz rzymski. W: Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego. Poznań 1986.
- Jan Paweł II: Święta Rodzino, prowadź i broń nas (1994). W: Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II. T. II. Kraków 1998 s. 522-525.
- Przesłanie Ojca Świętego do Sesji Plenarnej Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 21 września 2001. „Anamnesis” 8:2002 nr 2 (29) s. 8-10.
- List Apostolski *Novo millennio ineunte* Ojca Świętego Jana Pawła II do Biskupów, Duchowieństwa i Wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. „Wiadomości Diecezjalne. Pismo Urzędowe Kurii Biskupiej w Drohiczyńcu” 14:2001 nr 2 (9) s. 11-57.
- Bartmiński J.: Jasełka. W: Encyklopedia Katolicka. T. 7. Lublin 1997 kol. 1059-1060.
- Kolędy polskie. Warszawa 2000.
- Kopeć J. J.: Gromniczna Matka Boża. W: Encyklopedia Katolicka. T. 6. Lublin 1993 kol. 184-186.
- Polska obrzędowość rodzinna w Roku kościelnym. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29:1982 z. 6 s. 109-126.

⁵¹ Por. tamże nr 105.

⁵² Sali J. *Teologia ludowa Bożego Narodzenia* s. 1526-1528.

Syczewski T.: Zwyczaje, obrzędy i wierzenia okresu Adwentu i Bożego Narodzenia w regionie nadbużańskim. Drohiczyn 2002.

X.H.P. Jasełka. W: Podręczna Encyklopedia kościelna. T. XIX-XX. Red. Z. Chełmicki. Warszawa 1904-1916.

Więsyk K., Wojaczek K.: Urzeczywistnianie się Kościoła w małżeństwie i rodzinie. W: Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii. Red. A. L. Szafranski. Lublin 1985 s. 201-239.

Wysocki J.: Rytuał rodzinny. Olsztyn 1989.

IL MISTERO DELL'INCARNAZIONE NELLA PRATICA DELLA PIETÀ POPOLARE

Sommario

L'oggetto dell'articolo è la pietà popolare del periodo Natalizio. Quello che ci interessa è esaminare in che modo il Mistero dell'Incarnazione si esprime nella pietà dei fedeli. Nel rapporto tra la Liturgia e la pietà popolare dobbiamo mantenere un punto fermo: la priorità della celebrazione dell'Anno liturgico su ogni altra espressione e pratica di devozione.

Questo articolo è stato diviso in quattro parti: la prima, mostra il Mistero dell'Incarnazione nei simboli vigiliari (l'albero di Natale, la condivisione delle ostie, il presepio, l'adorazione); la seconda: il Mistero dell'Incarnazione secondo la consuetudine della sera vigiliare (i canti natalizi, il presepio, la Messa di mezzanotte); la terza: il Mistero dell'Incarnazione nei giorni dopo il Natale (s. Stefano, s. Giovanni Apostolo Evangelista, la festa dei Santi Innocenti); la quarta: il Mistero dell'Incarnazione nelle solennità del Signore e nelle feste Mariane (la Santa Famiglia, la solennità della Santa Madre di Dio, la solennità dell'Epifania del Signore, la festa del Battesimo del Signore e la festa della presentazione del Signore).

Riassunto da p. Tadeusz Syczewski

Sлова kluczowe: Boże Narodzenie, Objawienie Pańskie, Ofiarowanie Pańskie, Wcielenie, pobożność ludowa.

Parole chiavi: Natale, Epifania del Signore, Presentazione del Signore, Mistero dell'Incarnazione, pietà popolare.

Key Words: Christmas, Epiphany of Our Lord, Presentation of Our Lord, Mystery of Incarnation, popular piety.